

321.01 Makijaveli N.

## MAKIJAVELIJEVO SHVATANJE O KVARENJU REPUBLIKANSKIH INSTITUCIJA

Dr Tatjana Teofilović\*

*Apstrakt:*

*Makijaveli, političar i pisac i jedan od najistaknutijih političkih mislioca iz doba Renesanse objektivno posmatra sve političke pojave trudeći se da im nađe uzrok, bilo u društvenim, bilo u individualno-psihološkim elementima života.*

*Njegova teorija izražava ideal tadašnje Italije koja se bori protiv ostataka feudalizma, zatim sa najamničkom vojskom, slabom državnom vlašću i rascepkanošću države, a sve to negativno utiče na kapitalizam. Uprkos tome što i sam Makijaveli ističe da su mu glavni uzori veliki politički pisci antike, pre svega rimski, njegova teorija je potpuno drugačija od antičkih ideja, ona je odraz savremene stvarnosti.*

*Ključne reči: Makijaveli, vladar, kvarenje, institucije, Republika.*

### Uvod

"Učenjaci su njegova djela krivo prikazivali, neznalice su ih krivo tumačile, crkva ih je osudila, zlorabili su ih svom ogorčenosti hinjene kreposti ona oruđa podle vlade i popovi još podlijeg sujevjerja".<sup>1</sup>

Nazivali su ga "čovekom koga nadahnjuje đavo", "podučavaocem zla", "velikim izopačenjakom", "doktorom zlikovništva". Pripisivana mu je fraza, koju on nikada nije izgovorio: "Finis sanctificat media" - "Cilj opravdava sredstva". On je pisac koji se tako često citira, a tako malo čita – Nikolo Makijaveli.

Makijaveli, jedan od najistaknutijih političkih mislilaca iz doba renesanse, svakako je u svojim delima dao dosta osnova za kritiku njegovog gledanja na odnos morala i politike. Njegovo učenje je kroz vekove bilo predmet razilaženja različitih škola, orijentacija i pravaca. Makijavelizam je postao sinonim za način osvajanja i održavanja vlasti, za sve ono što se smatralo demonskim u politici, za one postupke koji odstupaju od uobičajenih moralnih normi i standarda ponašanja, za najprljavije

\* Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd

<sup>1</sup> V. Filipović, "Filozofska hrestomatija – filozofija renesanse", knjiga III, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1982, str. 63.

metode i sredstva radi ostvarivanja ciljeva i postizanja uspeha u političkoj borbi. Sam pojam "makijavelizam" nema nikakve veze sa Makijavelijevim učenjem, uprkos prividnoj podudarnosti koja je proistekla iz površnog tumačenja njegovih pojedinih iskaza često istrgnutih iz konteksta. Makijavelizam je postojao i pre Makijavelija, postojao je i u njegovo vreme, postoji i danas.

Svakako, Makijaveli je jedan od najkontroverznijih političkih pisaca na čiji je račun izrečeno ne samo mnogo kritika, nego i pohvala, a i jedne i druge su nastale kao plod tumačenja različitih političkih gledišta i potreba u pojedinim periodima.

Makijaveli je osnivač moderne političke teorije koja predstavlja potpuni prekid sa srednjovekovnom teorijom; njegov doprinos je u osamostaljivanju političke nauke od teologije i etike.

"Makijaveli je pisac koji je moderan u punom smislu reči, pisac koji se danas može čitati bez potrebe da se menja struktura misli i argumenata".<sup>2</sup> On nije utopista, on ne idealizuje stvarnost. Ponekad je i okrutan u svojoj iskrenosti, ali on samo daje realnu sliku i analizu političkog ponašanja svog vremena.

Pragmatičar bez iluzija, pisac dobrog posmatračkog duha, Makijaveli objektivno posmatra sve političke pojave trudeći se da im nađe uzrok, bilo u društvenim, bilo u individualno-psihološkim elementima života.

Njegova teorija je zasnovana na iskustvu, on posmatra činjenice, i istorijske i savremene, i objašnjava ih kauzalnim putem. Sve njegove tvrdnje su potkrepljene brojnim primerima, jer on ništa ne izvodi iz zdravog razuma, već samo iz mnoštva pojedinačnih primera koji su utvrđeni iskustvom.

## **MAKIJAVELIJEVO SHVATANJE O KVARENJU REPUBLIKANSKIH INSTITUCIJA**

Same države, kako navodi Makijaveli nastaju zbog potrebe za zajedničkim dobrom. U prvom stadijumu razvoja ljudskog društva "zajedničko dobro" je uslov za odbranu od spoljnog neprijatelja, zatim je preduslov za "vivere libero", odnosno "vivere civile" u stanju mira, gde ne postoji prisila ni spolja ni iznutra, što proističe iz samog poštovanja zakona i poretka, što omogućava ljudima da slobodno obavljaju svoje profesije i bave se mnogim ekonomskim i stvaralačkim aktivnostima. Zato je mešoviti oblik vladavine onaj koji pruža kakvu – takvu stabilnost, a svaki je oblik vlasti neumitno podvrgnut istim zakonima degeneracije. Makijaveli je zapravo opsednut degeneracijom političkih oblika vlasti, bilo da to prikazuje na primeru propasti grčkog Polisa, propasti Rimske Republike i analize Rimske imperije; uvek se javlja isti regresivni proces. Iako, Makijaveli naizgled prihvata Polibijevu teoriju Anakuklosisa o kružnom toku istorije, on se ipak distancira od nje izradom jednog uzročno-posledičnog lanca, u kojem jednaki uzroci izazivaju jednake posledice, izuzev ako iz nekog razloga spoljne okolnosti ne poremete taj ciklus i ne nastane inverzija.

Jedna politička formacija je "zdrava", ako je u njoj ostvaren visok stepen homogenosti i moralne kohezije. U njoj se mogu slobodno prikazivati

<sup>2</sup> R. Lukić, "Istorija političkih i pravnih teorija", knjiga I, Naučna knjiga, Beograd, 1973, str. 255.

"raspoloženja" različitih slojeva, tako da oni ne teže stvaranju sekti – onoga što bi smo mi nazvali institucionalnim interesnim grupama. Makijaveli se bavi mogućnošću radikalne društvene transformacije i političke regeneracije, jer Republike doživljavaju svoje izopačenje, čak, možda i više nego drugi režimi.

Po Makijaveliju, na izopačenje republikanskih institucija utiču nepoštovanje principa i zakona, karakteristike predstavnika vlasti, njihov moralni profil, veština i umešnost u vladanju, "lažna svemoć, poticaj na svaku vrstu sebičnosti",<sup>3</sup> nedostatak realnosti za postizanje određenog "stupnja republikanskih sloboda koji je ugrađen u načelo vivere libero - političke slobode",<sup>4</sup> vrline i mane naroda, religija i vojska.

Privrženost republici se gubi ako se ne uvede novi način uprave, ne donesu dobri zakoni i ostvari pravna sigurnost, ne zavedu red i mir, ne pokrene privredna aktivnost, a vlast sebi ne obezbedi ugled i poštovanje. Posledice su otvorene pljačke, zloupotrebe političke moći, potkupljivost, korupcija, pobune, nestanak republikanskog duha.

Makijaveli se pita koji je osnovni zakon za mogućnost opstajanja države. "Cilj državnog života je – vladanje. Vladar treba da ima pred očima, ako hoće da se održi, tj. da vlada – taj jedan jedini državni rezon (vladanje!) bez obzira na sve druge etičke i religiozne zasade. Ostvarivanje toga cilja, bez obzira na sadržaj i oblik vladavine, jedini je cilj političke prakse."<sup>5</sup>

Makijaveli smatra da se u "politici" čovek mora služiti metodom nužne odbrane: sredstva koja su prema tebi uperena moraš okrenuti prema svom napadaču, ako želiš preživeti. To je okrutni, neumitni zakon političke borbe, koji Makijaveli razotkriva. Ako se vladar ne osvrće na spletke i podvale "zlih", ili izbegava odgovoriti pravom merom, tada će, nužno propasti. Makijaveli ima neprestano na umu primer Pjera Soderinija, koji je mislio da će svojom strpljivošću, dobrotom i ponekom nagradom, otkloniti neraspoloženje i neprijateljstvo prema sebi. Smatrao je da će dobijanjem posebnih ovlašćenja i donošenjem zakona o ravnopravnosti građana ublažiti jak sukob s opozicijom i pobediti protivnike.<sup>6</sup> Njegovo razmišljanje je bilo pametno i dobro, ali s obzirom da zlo lako može uništiti dobro, ne treba iz obzira prema dobru, dozvoliti da se širi zlo. Zato Soderini, častan čovek pun vrlina, nije uspeo da pobedi želju "Brutovih sinova"<sup>7</sup> da se vrate pod

---

<sup>3</sup>V. Filipović "Filozofska hrestomatija - Filozofija renesanse", knjiga 3, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1982, str. 59.

<sup>4</sup>Ital. Vivere libero koji ima dva aspekta: spoljašnji kao sloboda od ugnjetavanja spoljašnjeg neprijatelja, i unutrašnji koji se sastoji od slobode od ugnjetavanja, što ga sprovode drugi slojevi ili vladar. – Nikolo Makijaveli, Izabrano djelo, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga 1, poglavlje XVI, str. 181, fusnota 148.

<sup>5</sup> V. Filipović, "Filozofska hrestomatija – Filozofija renesanse", knjiga 3, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1982, str. 61 - 62.

<sup>6</sup> Soderini se nalazio između dve vatre: s jedne strane Mediči i njihove pristalice, a s druge strane unutrašnja opozicija optimata, predvođena aristokratskim porodicama Rucellai, Salviati i Ridolfi. – Nikolo Makijaveli, "Izabrano djelo – Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga 3, poglavlje III, str. 292, fusnota 719.

<sup>7</sup> Tj. Medičejaca i njihovih pristalica.

drugu vlast, i zbog svoje neodlučnosti i blagosti, omogućio je onima koji to nisu bili da osvoje vlast i unište Republiku.

Nijedan režim se, po Makijaveliju, ne može održati ako ne koristi najstrože kazne protiv svojih neprijatelja, pogotovo ako je isti uspostavljen revolucionarnim putem. Obziri i načela koja sprečavaju običnog, časnog čoveka da ne upotrebljava oštre mere, ne smeju sprečavati i vladara. Dela vladara se sude po uspehu koji imaju u korist zemlje, a ne po moralnim načelima, a to važi i za republiku i za monarhiju. "Budući da cilj opravdava sredstva, pa ako varke i okrutnosti, nevjere i ubistva sigurnije dovode do uspeha, nego istina, blagost i vjernost, onda su one i vrednije kao sredstva vladalačke prakse. Nije doduše isključeno, da bi uz zlodjela i dobra djela kad god poslužila svrsi, te se tada i ona preporučuju vladaru. No to je samo pitanje moći i postignuća političkog cilja".<sup>8</sup> Makijaveli ovde prikazuje nužnost i korisnost Brutove strogosti u očuvanju slobode koju je on Rimu doneo, kažnjavajući smrću svoje sinove, jer su ustali protiv Republike.<sup>9</sup>

Iskustva iz istorije, govore da je, kad god od republike postaje tiranija i obrnuto, nužno smaknuće ponekog pojedinca, koji je neprijatelj novog poretka. "Tko uspostavi tiraniju a ne ubije Bruta, i tko uspostavlja slobodnu državu a ne ubije Brutove sinove, kratko će ostati na vlasti".<sup>10</sup>

Za razliku od Soderinija, Makijaveli uzima za primer Cezara Bordiju, svirepog vladaoca, velikog duha i visokih ciljeva, poročnog ali veštog političara, hrabrog na bojnopolju i moćnog u vladanju. "U licemernom svetu, Bordija je licemeran, zato i može sebi da osigura pobjedu".<sup>11</sup> S takvim osobinama, uspeo je da ujedini Romanju, uvede red, mir i duh poverenja, uspostavivši državu zasnovanu na zakonu, dobroj upravi, na razvijenoj industriji, slobodnoj trgovini i opštem prosperitetu, a ne državu koja bi bila otelotvorenje njegove samovolje i tiranije klasičnog tipa. "Kad bolje razmislimo, dolazimo do zaključka, da je bio mnogo blaži od firentinskog naroda koji je, da se ne bi pokazao svirepim, dopustio razaranje grada Pistoje".<sup>12</sup> Po Makijaveliju, surov vladalac ne treba da se obazire na prigovore o njegovoj surovosti: celu državu više pogađaju vladari koji zbog svoje popustljivosti i neveštog vladanja dozvoljavaju nered, pljačke i krvoprolića, a mali broj kazni koje izvrši svirep ali uspešan vladalac nad svojim podanicima u želji da oni budu jedinstveni i pokorni, pogađaju samo pojedince.

S druge strane, Makijaveli ističe koliko je za republiku štetno neprestanim kažnjavanjem i proganjanjem, podanike držati u neizvesnosti i strahu, jer oni zbog silnog straha što žive u stalnoj opasnosti i strepnje da će ih zadesiti neko zlo, gube

<sup>8</sup> V. Filipović, "Filozofska hrestomatija – Filozofija renesanse", knjiga 3, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1982, str. 61 – 62.

<sup>9</sup> Brutovi sinovi Tiberije Junije Brut i Tito Junije Brut optuženi su zbog zavere u prilog povratka roda Tarkvinija na vlast u Rimu. - Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga III, poglavlje III, str. 292, fusnota 717.

<sup>10</sup> Isto, knjiga III, poglavlje III, strana 292.

<sup>11</sup> J. Stojanović, "Makijaveli i umešnost vladanja" u knjizi "Vladalac" – Nikolo Makijaveli, Beograd, Familet, 2002, str. 107.

<sup>12</sup> N. Makijaveli, "Vladalac", poglavlje XVII, str. 62.

zainteresovanost da učestvuju u javnom životu, a s druge strane, postaju smeliji i manje suzdržani u želji da se izbore za neke promene. "Stoga je potrebno ili nikad nikoga ne napadati, ili napasti odjednom, a zatim ohrabriti ljude i dati im povod da se smire".<sup>13</sup>

Makijaveli, kao pragmatičar bez iluzija, nikako ne savetuje upotrebu moralnih sredstava, već onih koja bi bila efikasna u dotičnim istorijskim okolnostima. Nasilju i snazi tirana treba se suprotstaviti energičnim i nasilničkim metodama, "a ne platonističkim idejama i lepotom stava, koji bi najmanje bili svrsishodni u veku u kome nasilje blagosilja Crkva i u kome se njeni prvosveštenici pojavljuju u ulozi tirana".<sup>14</sup> Da bi čovek opstao i postigao uspeh, mora biti čovek svog vremena, jer u vremenu naoružanih, obezoružani proroci neobavljenog posla, i nikom od koristi, a samo sebi na štetu, gube glavu na lomači poput Điolama Savonarole. On je goloruk pokušao da donese nove zakone, uguši novi duh i ponovo uspostavi vlast gotike. U tom pokušaju nije uspeo, jer nije našao načine da narod, koji je po prirodi kolebljiv, i koji mu je do tada verovao, prisili da u tome istraje, niti da nevernike primora da počnu da mu veruju. Mojsije, Kir, Tezej i Romul ne bi uopšte mogli privoleti ljude da dugo poštuju njihove odredbe, da su bili nenaoružani.

Vladar mora znati da se uvuče u kožu ili lisice ili lava i ne sme da se plaši primenjivanja sile, pa čak i primerene okrutnosti, jer je opšte poznato da se poštovanje temelji na ljubavi i strahu. Renesansa je sama po sebi doba okrutnosti, okrutnost je sastavni deo svakodnevnog života i nija bila svrha samoj sebi, kao u kasnijim vekovima.

Makijaveli kaže da su za pohvalu vladaoci koji se ne služe lukavstvom i prevarama i koji se drže date reči. Međutim, iskustva su pokazala da su, upravo, vladaoci koji su bili vešti u obmanjivanju ljudi i koji nisu vodili računa o zadatoj reči, činili velika dela i ostvarivali uspehe i pobede. Zato vladalac ne treba da se drži zadate reči, ukoliko se promene okolnosti u kojima ju je dao, i ukoliko mu to više ne ide i prilog. "I da su svi ljudi anđeli, ovo pravilo ne bi bilo dobro, a pošto su nitkovi, ni na kraj pameti im ne pada da ispune obećanje, pa ne moraš ni ti biti od reči, a uvek ćeš naći opravdanje što si prekršio veru".<sup>15</sup> To je uostalom suština politike. U politici su dobra sva ona sredstva kojima se postiže cilj, tako da moral treba podrediti interesu.

Takođe, vladar ne sme da bude plašljiv, nagao, i lakoveran, već čovečan, odmeren i obazriv. "Njegovo poverenje ne sme preći u nesmotrenost, a neverica u netrpeljivost".<sup>16</sup>

Za republiku je štetna vlast koja u rešavanju spornih pitanja, umesto čvrstine i odlučnosti, pokazuje slabost i kolebljivost. Takva vlast, dobre odluke donosi samo

---

<sup>13</sup> N. Makijaveli, "Izabrano djelo – Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje XLV, str. 212.

<sup>14</sup> J. Stojanović, "Makijaveli i umešnost vladanja", u knjizi "Vladalac"- Nikolo Makijaveli, Beograd, Familjet, 2002, str. 106.

<sup>15</sup> Isto, poglavlje XVIII, str. 66.

<sup>16</sup> Isto, poglavlje XVIII, str. 63.

ako je neka sila ili novonastale okolnosti nateraju da prevaziđe slabost, neodlučnost i kolebljivost, inače, u protivnom, uvek ostaje neodlučna. Takođe, spore i zakasnele odluke vlasti, samo njoj štete, a nikome ne pomažu. One su posledica nedovoljne hrabrosti i snage, po Makijaveliju, i opakosti onih koji odlučuju, jer ili imaju težnju da upropaste državu, ili iz potrebe da ispune neku svoju želju, sprečavaju da se odluka donese.

Kad Makijaveli raspravlja o tome kako je bio ustrojen grad Rim, navodi mišljenja mnogih, da republike sadrže jednu od tri vladavina: "principat, vladavina optimata i pučka vladavina".<sup>17</sup> Onima koji upravljaju gradom, ostavlja se da izaberu najpovoljniju vladavinu. Makijaveli kaže da "kad netko stoga uređujući republiku uvodi u grad jedan od tih poredaka, njegovo ustrojstvo kratko potraje, budući da ništa ne može spriječiti posrtanje u njegovu suprotnost, zbog sličnosti koja u tom slučaju postoji između vrline i mane".<sup>18</sup> Narodna vladavina veoma lako prelazi u razuzdanu, optimati postaju države malobrojnih, a principati s lakoćom postaju tiranije.

Iako, Makijaveli smatra da je za osnivanje države bolja apsolutna vlast jednog čoveka, za njeno održanje, pak, bolje je ako vlast vrši više lica. Tako, na primer, on kaže da je Romul imao pravo kada je ubio Rema, jer je na taj način osigurao svoju vlast. S obzirom da je to bilo u opštem interesu, a ne u ličnom, ne treba osuđivati dela i odluke koje krše uobičajene norme. "Ako činjenice optužuju zakonodavca (osnivača države), njega izvinjava rezultat: izvinjenje je punovažno ako je rezultat dobar".<sup>19</sup> Makijaveli napada i tiraniju samog Cezara, jer kako kaže, kada je država jednom čvrsto zasnovana tada je mnogo bolja umerena nego apsolutna vlast. Vladari treba da nauče da dobro vladaju narodom i da zadobiju njegovu ljubav.

Na primeru rimske diktature, Makijaveli pokazuje da apsolutna vlast nije štetna za republiku, ukoliko je izabere narod slobodnim glasanjem, kad to date okolnosti i određeno vreme zahtevaju, već vlast koju isti izabere, ukoliko je zbog neopreznosti bio zaslepljen i prevaren, kao što je rimski narod poverio vlast deseterici koji su ubrzo postali zli. Međutim, ni vlast koju narod daje ne sme biti data na duže vreme, jer to šteti i republikama za koje se smatra da su dobro uređene.<sup>20</sup> "Jer, ni ime ni položaj diktatora nisu porobili Rim, nego vlast koju su uzeli građani dugotrajnim zapovijedanjem vojskom. A da u Rimu nije bilo naziva diktator, bili bi uzeli drugi, jer lako sila stvori ime, a ime ne stvara silu".<sup>21</sup> Republikama šteti vlast koja se uspostavlja neuobičajenim putem i vlastitim preuzimanjem moći, a ne diktature temeljene na zakonu, što se vidi na primeru Rima, gde nije bilo diktatora koji nije radio u korist republike.

<sup>17</sup> Tj. monarhijska, aristokratska i demokratska vladalina.

<sup>18</sup> N. Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje II, str. 157.

<sup>19</sup> R. Lukić, (1973), "Istorija političkih i pravnih teorija", str. 245.

<sup>20</sup> O ovome Makijaveli opširnije govori u delu "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlja XXXIV, XXXV, str. 199 – 201.

<sup>21</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XXXIV, str. 199 – 200.

Makijaveli navodi da je sloboda republike moguća samo tamo gde niko ne živi kao plemić – gde su svi jednaki. On veoma oštro govori o plemstvu, iskazujući na taj način mržnju buržoazije prema feudalcima. Plemiće definiše kao one koji ne radeći zemljoradnju ili kakvo drugo zanimanje, lenčareći lagodno žive od bogatih prihoda sa svojih poseda. Upravo takvi građani su opasni za svaku republiku i za svaku državu, ali još opasniji od njih su oni koji pored ogromnih bogatstava imaju i mnogobrojne podanike. U takvoj državi nemoguće je da vlada republika, već je potrebno da vlada monarh, čija će apsolutna i neograničena vlast kočiti ambicije pokvarenog plemstva. U slučaju da se u takvoj državi želi uspostaviti republika, neophodno je najpre uništiti sve plemiće. Da bi se uspostavila republika u pokrajini gde su uslovi pogodniji za kraljevinu, a tamo gde je prikladnija republika da se uspostavi kraljevina, potreban je izuzetno pametan i ugledan čovek, "a takav se rijetko nađe, mnogi su to htjeli učiniti a malobrojni su to znali ostvariti".<sup>22</sup> Makijaveli ovde uviđa da oblik vladavine zavisi od stvarnog odnosa društvenih klasa u zemlji i navodi primer Mletačke republike u kojoj je položaje mogla dobiti samo vlastela. A to je zato što je vlastela u toj republici to bila više po imenu nego stvarno. Njeno bogatstvo nije dolazilo sa velikih poseda, već od trgovine: ona nije posedovala dvorce, niti je imala bilo kakvu vlast nad ljudima. Nazivati se plemićem u Mletačkoj republici značilo je imati posebnu čast i ugled.

Da bi se jedna država proširila, neophodno je da bude slobodna. Primer za to je napredak Rima nakon zbacivanja monarhije, i veličina koju je dostigla Atena pošto se oslobodila Pizistratove tiranije.<sup>23</sup> Razlog je lako shvatiti: narod se bori za sebe, a ne za drugog, tj. monarha. Ono što odgovara monarhu – pogađa grad, jer se interesi naroda i monarha retko podudaraju. "Veličina gradova ne dolazi od pojedinačnog nego od općeg dobra. A nema sumnje da su opće dobro poštivali samo republike, jer se sve što tome pridonosi u njima ostvaruje, pa makar bilo i na štetu ovog ili onog pojedinca, jer toliko je drugih kojima opšte dobro koristi, da je moguće nastaviti s takvim sustavom i protiv raspoloženja pogođene manjine".<sup>24</sup>

U mirnim vremenima u republici se vlast radije daje beznačajnim ličnostima, nedostojnim i manje vrednim, a zanemaruju se vredni, obdareni ljudi, puni vrlina. To je nedostatak republike koji joj u mnogome šteti. Nezadovoljni građani koji su uskraćeni za sve ono što bi trebalo da im pripada na osnovu njihovog ugleda, kvaliteta i vrednosti, nastoje da poremete mir, potičući na nove ratove na štetu republike, kao što je činio Rim u svojim prvim vremenima. Drugi način da se spreči nepravedno zanemarivanje uglednih ljudi je držati građane u siromaštvu, "kako bogatstvom bez vrlina ne bi mogli kvariti sebe i druge".<sup>25</sup>

---

<sup>22</sup> Isto, knjiga I, poglavlje LV, str. 224.

<sup>23</sup> Pizistrat i njegovi sinovi Hipija i Hiparh proterani su iz Atene 500. god. p.n.e. a Atena je ostala slobodna dok je nije osvojila Sparta, 404. god. p.n.e.

<sup>24</sup> N. Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga III, poglavlje XVI, str. 317.

<sup>25</sup> Isto, poglavlje XVI, str. 318.

U svakoj državi postoje dve grupe koje žele da vladaju jedna drugom. To su velikaši i narod, tako da vlast daje ili jedna, ili druga grupa. Usled međusobnih borbi, obe grupe često pribegavaju tiraniji.

Mnogo je teže održati se na vlasti onome koji je došao na vlast voljom velikaša, jer je okružen mnogima koji su mu ravnj, i kojima ne može da zapoveda, niti da sprovodi svoju samovolju. Onaj koga narod izabere, lakše se održava na vlasti, jer vlada sam i malo je onih, ili ih uopšte nema, koji ne žele da ga slušaju. S druge strane vladaocu je lakše da se obezbedi od velikaša jer ih je malo nego od nezadovoljnog naroda. Ljubav i naklonost naroda mu je itekako potrebna, jer ukoliko one izostanu, a on se nađe u nevolji, obavezno propada, jer mu narod koji ga ne trpi okreće leđa. Dužnost vladara je da radi tako da ga podanici i njegovi vojnici vole i slušaju. Njegova doslednost u ispunjavanju pravila, i mišljenje koje postoji o njegovim vrlinama, osiguravaju mu njihovu poslušnost. Makijaveli dalje savetuje vladare da poštuju zakone i stare običaje i da dobro vladaju svojim narodima. Na taj način imaće dugu i sretnu vladavinu jer "kad se, naime, ljudima dobro upravlja, oni ne traže i ne žele drugačiju slobodu".<sup>26</sup> U suprotnom obavezno dolazi do zavera koje će ih svrgnuti sa vlasti. Makijaveli smatra da se vlast ređe zbacuje revolucijom, a češće zaverama, koje su opasne i za vladare i za obične ljude, za koje nema opasnijeg, luđeg i težeg poduhvata. Zbog toga i postoji mnogo pokušaja zavere, a vrlo malo njih uspe da postigne željeni cilj. Kako bi izbegli zavere, vladari mora da paze da ne budu predmet opšte mržnje. "Zbog urota je, naime, mnogo više vladara izgubilo život i državu negoli zbog otvorenog rata, jer malo njih je u stanju otvoreno zaratiti protiv vladara, a urotiti se mogu mnogi".<sup>27</sup>

U svakom slučaju državna vlast treba da je u rukama najsposobnijih, bez obzira na poreklo i godine starosti. Vlast treba da bude ograničena i potčinjena zakonima, jer će u suprotnom biti nezahvalna, prevrtljiva i nerazborita.

Republike se po Makijaveliju mogu dugo održati, ukoliko se svakih desetak godina vraćaju svojim početnim principima, koji su u stvari osnovi državne organizacije i određeni su zakonima.

Početak svih vera, republika i kraljevstava mora u sebi da sadrži nešto dobro. "A kako se to dobro tijekom vremena kvare, ne dogodi li se nešto što će ga vratiti njegovu prvom stanju neizbežno će to tjelo ubiti."<sup>28</sup> Govoreći o republikama, vraćanje na izvore obavlja se nekim spoljnim događajem ili unutrašnjom mudrošću. Stoga je nužno ponovo učvrstiti vlast, strogo kažnjavajući svako kršenje zakona, uvođenjem prisile i unošenjem straha u ljude. Vraćanje republike svojim počecima<sup>29</sup> duguje se i vrlini pojedinaca. "Oni uživaju tolik ugled i tako su uzorni, da

<sup>26</sup> Isto, poglavlje VI, str.294.

<sup>27</sup> Isto, poglavlje VI, str. 294.

<sup>28</sup> Isto, knjiga III, poglavlje I, str. 288.

<sup>29</sup>Sve političke institucije, ideje, pokreti i sl. (isto vredi i za religiozne, koji su u osnovi politički fenomeni) u početku nastaju kao posledica opštih težnji, ali se u toku vremena iskvare, bilo zbog nerazumevanja, pogrešnih interpretacija početnih zamisli, ljudske zlobe, itd., pa ih treba ponovo uskladiti sa vremenom, koje se neprestano menja. - Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga III, poglavlje I, str. 288, fusnota 690.



ih dobri ljudi žele oponašati a nevaljali se postide što žive suprotno njihovoj uzoritosti".<sup>30</sup>

Makijaveli iznosi činjenicu da će republika zasigurno propasti ako u njoj nije prisutno brižljivo prilagođavanje duhu vremena, jer sreća uvek prati one čije sve korake prati taj duh. Biti čovek svoga vremena, zapravo, znači shvatiti to vreme i njime ovladati. Treba dobro uočiti i proučiti mane svoga neprijatelja pomoću kojih je on postigao uspeh, a zatim ih u istom cilju i usvojiti. Jer, nepostojanost se ne može pobediti postojanošću, lukavstvo iskrenošću, nasilje blagošću. Nenaoružan nikada ne može ubiti naoružanog. Dobro je biti dobar – kaže Makijaveli, ali samo kada su svi dobri. No, pošto su svi rđavi, ne moraš ni ti biti od reči.

S obzirom da se okolnosti menjaju, i država će uspeti da se duže sačuva, ako njeni državnici umeju da se prilagođavaju tim okolnostima. Republike su u tom pogledu u prednosti u odnosu na monarhije, jer one po potrebi mogu da menjaju svoje upravljače. Ljudi koji su uspeli na jedan način, veoma retko menjaju svoje metode, čak i u izmenjenim okolnostima, pa je to razlog zašto i propadaju. "Već pominjani Piero Soderini u svemu se ponašao humano i strpljivo. Zahvaljujući njemu domovina mu je napredovala dok su vremena bila u skladu s njegovim postupcima. Čim su, pak, došla vremena kad je trebalo prekinuti sa strpljivošću i skromnošću nije se znao snaći, pa je zajedno s domovinom propao. Papa Julije II za cijelo je vrijeme svojega papinskog vladanja postupao žestoko, i kao mahnit, a kako su ga vremena dobro pratila, svi su mu pothvati uspijevali".<sup>31</sup>

Po Makijaveliju, osnovni temelji svih država i starih i novih, pa i mešovitih, jesu dobri zakoni. Nepoštovanje dobrih zakona i donošenje loših, nužno dovodi do kvarenja republikanskih institucija. Po njemu je stabilna ona republika u kojoj jedan čovek donosi valjane zakone, koji se poštuju i ne treba da se popravljaju. Primer je Sparta, koja je opstajala više od osam stotina godina, bez nekih većih potresa i izopačenja. S druge strane nesrećan je onaj grad koj nema pametnog zakonodavca, "pa se sam mora za svoje ustrojstvo pobrinuti, a među takvima je još nesrećniji onaj koji je udaljeniji od reda, a udaljeniji je onaj što je svojim poretkom posve skrenuo s pravog puta koji bi ga doveo ka savršenom i pravom cilju, jer gotovo je nemoguće da gradovi takav položaj u koji su dospjeli popravke zahvaljujući nekom događaju".<sup>32</sup> Drugi gradovi koji nemaju savršen poredak, ali su od samog početka krenuli dobrim putem, imaju šansu da postanu savršeni pod određenim povoljnim okolnostima, ali naravno, ne bez opasnosti. Većina ljudi ne prihvata rado novine koje donose novi zakoni i novi poredak, ukoliko na to nisu prisiljeni. Međutim, prisila i nužda dovode do brojnih opasnosti, tako da takve republike pre propadnu nego što uspostave dobar poredak. "O tome najbolje svedoči Firentinska

---

<sup>30</sup> Isto, poglavlje I, str. 290.

<sup>31</sup> Isto, knjiga III, poglavlje IX, str. 308.

<sup>32</sup> Isto, knjiga I, poglavlje II, str. 157.

republika, koja se zbog pobune Areza godine 1502. preustrojila, a kad je 1512. bio poharan Prato, raspala se".<sup>33</sup>

Republika nikada neće biti savršena, ukoliko joj zakoni nisu sveobuhvatni, tj. ukoliko njeni zakonodavci nisu predvideli rešenje za svaki događaj, i nisu stvorili uslove i načine za primenu donetih zakona. "I stoga zaključujući velim da će republike koje se u hitnim opasnostima ne utječu ili diktatoru ili sličnoj vrsti vladanja uvijek u teškim događajima nastradati".<sup>34</sup>

Makijaveli, potom utvrđuje da je za vlastodržce veoma opasno ako se ne pridržavaju zakona koje su sami doneli, što je na primer mnogo doprinelo i Savonarolinoj propasti.

Nakon devedeset i četvrte godine u Firenci, Savonarola je u okviru reformi poretka sa mnogo teškoća, doneo "zakon o prizivu na narod" za sve osude zbog zločina protiv države. Međutim, zakon se nije poštovao te je Sinjorija zbog zločina protiv države, osudila petoricu građanina na smrt, oduzevši im pravo priziva.

Osim nepoštovanja zakona za republike je veoma štetno doneti retroaktivan zakon koji se odnosi na stare navike. "O tome raspravljam zato što rimskom puku nije bilo dovoljno da se od plemstva osigura uvođenjem tribuna, a na tu ga je želju prisilila nužda: jer, čim je to postigao, stao se boriti zbog častoljublja i zahtijevati da s plemstvom dijeli čast i bogatstvo kao što ljudi najviše cijene. Otud je nastala bolest koja je urodila sporom oko agrarnog zakona".<sup>35</sup>

S obzirom da Makijaveli smatra da dobro uređene republike treba da imaju bogatu državnu blagajnu, a za siromašne građane ovaj zakon nije bio dobar i kad god se u Rimu o njemu govorilo, u gradu su nastajale nevolje, problemi i na kraju uništenje rimske republike.

Po Makijaveliju, je nužno i korisno da oni koji su zaduženi da u gradu čuvaju njegovu slobodu, mogu podići optužbu protiv građana (pred narodom, sudom, ili većem) kad god se ogreše o zakon ili su protiv slobode u državi. Te podignute optužbe imaju dve koristi za republiku. Prva je, što građani, iz straha da ne budu

---

<sup>33</sup> Grad Arezo i dolina Čiane pobunili su se protiv Firence 4. juna 1502. godine na nagovor Viteloza Vitelinija. Firenca je zatražila pomoć od francuskog kralja Luja XII, a Frančesko Soderini i Makijaveli poslali su Cezaru Bordžiji, koji je stajao iza Vitelinija. Bordžija je zatražio promenu vlade u Firenci, pa su Firentinci, u strahu, 26. avgusta doneli zakon kojim se Piero Soderini imenuje doživotnim gonfalonijerom – šefom države (pre toga su se gonfalonijeri smenjivali svaka tri meseca). Pobuna je ugušena u avgustu uz pomoć Francuza. Španska vojska je 29. avgusta 1512. poharala Prato, gde se raspala Makijavelijeva vojska. Stranka Medičejaca je zatražila ostavku Soderinija, koji je pobjegao iz grada 1. septembra. Medičejci su se vratili u grad, i sazvana je Bakija od 40 građana, koja je ukinula Veliko veće i Makijavelijevu vojsku. - Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I poglavlje II, str. 157.

<sup>34</sup> Makijaveli aludira i na Firencu koja je bila paralisana mnoštvom institucija i neefikasnošću kolektivnog rukovodstva pa je zato skrenulo u drugu krajnost i 1502. godine imenovala doživotnog gonfalonijera.

<sup>35</sup> Plan agrarne reforme vojskovođe Spurija Kasija potiče iz 486.g.p n.e Njime je bila predviđena podela osvojene zemlje plebejcima, što je izazvalo optužbu da Kasije teži tiraniji i da želi pridobiti narod, te njegovu osudu i pogubljenje. - Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija" poglavlje XXXVII, str. 202 – 203.

optuženi ništa i neće preduzimati protiv države, a druga je "što se omogućuje da se iskali bilo koja sržba, kakvih ima u gradovima, prema bilo kojem građaninu".<sup>36</sup>

A kad se takva raspoloženja nemaju gde normalno ispoljavati, pribegava se nedopustivim sredstvima što upropašćuje republiku. To se može potkrepiti primerom koji navodi Tito Livije o Koriolanu.<sup>37</sup>

Koliko su republikama od koristi optužbe, toliko su štetne klevete. Njih treba na sve moguće načine suzbiti, a nema boljih sredstava da se otklone, nego što je stvaranje povoljnih mogućnosti za optužbe i oštro kažnavanje klevetnika. Klevete i optužbe se razlikuju po tome što klevetama nisu potrebni svedoci, niti bilo kakav dokazni materijal ili postupak, tako da svako svakoga može oklevetati, a da ne bude optužen, dok su za optužbe potrebni dokazi i okolnosti koje potvrđuju istinitost optužbi. U gradovima u kojima ima manje zakonskih mogućnosti za optužbe, ima više kleveta. "A kad to područje života nije dobro uređeno, uvijek dolazi do velikih nereda, jer klevete razlućuju, a ne kažljavaju građane, a razlućeni više mrze ono što se protiv njih govori nego što se toga boje".<sup>38</sup>

Makijaveli u vezi sa ovim navodi jedan primer. U bici kod Luke, firentinskom vojskom komandovao je Đovani Gučardini koji je pretrpevši neuspeh, bio optužen da su ga Lukanci potkupili. Gučardiniju nije bilo omogućeno da se opravda, što ga je dovelo do očajanja. To je izazvalo veliki razdor između pristalica Gučardinija, koji su bili ugledni ljudi i onih drugih koji to nisu bili. Ove razmirice i mnogi slični problemi su toliko narasli da su doveli do propasti republike.

Ukoliko se u dobro uređenoj republici ne poštuju zakoni, pa se krivice nekih građana brišu njihovim zaslugama, ona će ubrzo propasti, jer je to prvi korak ka korupciji i kvarenju državnog uređenja. "Ako se, naime, građaninu koji je nešto značajno učinio za grad prizna, osim ugleda koji mu je to djelo donijelo, i hrabrost i osećaj da može ne bojeći se kazne učiniti i djelo koje nije dobro, ubrzo će postati toliko drzak da će poremetiti sva pravila uljuđenog života, odnosno ugroziti temelje zajedništva, to jest, političkog života".<sup>39</sup>

Makijaveli postavlja pitanje da li može da se u iskvarenom gradu održi slobodna država (u smislu da građani mogu izabrati oblik političkog uređenja) ako već postoji, ili ako je nema, može li se uspostaviti. Vrlo je teško učiniti i jedno i

---

<sup>36</sup> Jedna je od temeljnih Makijavelijevih postavki da stabilnost i sloboda države zavise od mogućnosti da se ispolje takva loša raspoloženja, te da zbog toga treba predvideti i adekvatne institucije koje će to omogućiti. - Isto, knjiga I, poglavlje VII, str. 166, fusnota 73.

<sup>37</sup> "Kad se je, veli on, rimsko plemstvo rasrdilo na puk smatrajući da je stekao preveliku vlast uvođenjem Tribuna koji su ga branili, i kad je u doba velike nestašice, živežnih namirnica Senat poslao po žito u Siciliju, Koriolan, neprijatelj pučke stranke, savjetovao je da se iskoristi trenutak i kazni puk oduzimanjem vlasti koju bijaše stekao na štetu plemstva, te da mu se ne podijeli žito i da izgladni. Kad je odluka doprla do ušiju puka, toliko se na Koriolana razljutio te bi ga dok je u Senata izlazio, ljudi bili u narodnom bijesu ubili, da ga tribuni nisu pozvali da se brani na sudu. - Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija" knjiga I, poglavlje VII, str. 166.

<sup>38</sup> Isto, knjiga I, poglavlje VIII, str. 168.

<sup>39</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XXIV, str. 190.

drugo, jer nema ni zakona ni uređenja koji su dovoljni da se obuzda opšta iskvarenost.

Zakoni koji su donešeni i institucije koje su uspostavljene u republici od njenog nastanka, dok su ljudi bili dobri, kasnije prestaju da budu odgovarajući, kad ljudi postanu opaki. Opakost ljudi je, po Makijaveliju, potencijalna osobina koja se može ispoljiti u datim okolnostima, pa se protiv toga treba osigurati dobrim zakonima. Samo promena zakona, bez promene uređenja, nedovoljna je, jer ih postojeće uređenje kvari. "Stoga se kaže da od gladi i siromaštva ljudi postaju vrijedni, a zakoni ih čine dobrima. Kad nešto samo od sebe bez zakona dobro djeluje, nije potreban zakon: kad međutim, uzmanjkaju dobri običaji, smjesta je nužan zakon".<sup>40</sup>

Na kvarenje republikanskih institucija utiču i odlike samog naroda: iskvarenost, sumnjičavost, nezahvalnost, neznanje, nesposobnost da se uživa u slobodi, navika da se živi pod nečijom vlašću.

Makijaveli govori da su ljudi kvarljivi, gramzivi i sebični: neki žele da imaju više nego što im pripada, njihove želje su veće od mogućnosti da ih ostvare, a drugi strahuju da ne izgube ono što već imaju. Iz tih razloga dolazi do nezadovoljstva, neraspoloženja, neispunjenosti, neprijateljstva i rata: do propasti jedne, i uzdizanja druge države. U uslovima kada se jave sebični interesi koji prete da prouzrokuju raspad države, jedino rešenje je primena vladarskog autoriteta, odnosno drastičnih mera političke vlasti. Makijaveli napominje da "koliko se lako ljudi potkupljuju, i, premda dobri i dobro odgojeni, potpuno promijene narav. Razmislimo o tome kako je mladost kojom se Apije okružio počela podržavati tiraniju za ono malo koristi što je imala, i kako je Kvinta Fabija, jednog od članova druge deseterice, iako je bio izvrstan čovjek, zaslijepilo sitno častoljublje, pa je pod Apijevim utjecajem dobro ponašanje promijenio u najgore i postao njemu sličan. Kad to dobro istraže, zakonodavci u republikama ili u vladavinama pojedinaca odlučnije će obuzdati ljudske težnje i oduzeti im uvjerenje da mogu nekažnjeno griješiti".<sup>41</sup> Gde su ljudi iskvareni, donošenje novih zakona, neće koristiti, ako ih nije doneo mudar pojedinac koji je sposoban da ljude, da bi se popravili, natera da te zakone i poštuju. Retko se dešavalo da se grad koji je zbog iskvarenosti propao, ponovo uzdigne, jer je malo ljudi koji su voljni i kadri, da ga uz mnogo opasnosti i krvi, koristeći izvanredna sredstva, preporode. Samo donošenje novih zakona, neće koristiti ako se ne uspostavi novo uređenje, "jer drugačiji red i način života valja propisati bolesniku i zdravome i ne može se sličan oblik davati posve suprotnoj materiji".<sup>42</sup> Uređenje se mora obnoviti ili odjednom, pošto se vidi da više nije dobro, ili postepeno, pošto se svaki njegov deo pokaže lošim. Ovde Makijaveli ističe prednost republike nad monarhijom, jer nasleđe ne garantuje da će najbolji čovek doći na vlast, dok republika pametnim izborom uvek može da dovede najboljeg, i tako obezbedi sebi stalan napredak.

<sup>40</sup> Isto, knjiga I, poglavlje II, str. 160.

<sup>41</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XLI, str. 210.

<sup>42</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XVII, str. 185.

Narodu, koji je navikao da živi pod vladarom, je veoma teško da kasnije sačuva stečenu slobodu, "jer narod je zapravo samo divlja životinja, koja se, premda po prirodi okrutna i divljačna, uvek čuvala u zatvoru i ropstvu, a kada se prepusti sudbini u slobodnoj prirodi, nenaviknuta da se hrani i ne poznavajući skrovišta gdje se može skloniti,... opet ubrzo pada pod jaram, većinom teži nego onaj što ga je prije toga netom svrgnuo s vrata, i zatekne se u toj nevolji, premda nije potpuno iskvaren. Jedan narod, naime, u koji je potpuno prodrila iskvarenost, ne samo kratkotrajno nego uopće ne može živjeti slobodan".<sup>43</sup>

Raspravljajući o načinu na koji narod može da očuva slobodu, pošto se oslobodio vlasti monarha, odnosno tiranina, Makijaveli kaže da samo čist i neporočan narod može očuvati slobodu, navodeći primer Rima koji je nakon proterivanja Tarkvinija uspeo, i da stekne i da sačuva slobodu. Međutim, posle smrti Cezara, Gaja Kaligule i Nerona, rimski narod nije uspeo ni da započne slobodan život. "A takva je razlika u događajima jednog te istog grada nastala samo otuda što u doba Tarkvinija rimski puk još nije bio iskvaren, a u ovo je zadnje doba bio potpuno iskvaren. Povod je tome bila iskvarenost koju su Marijeve pristaše<sup>44</sup> unijeli u puk, na čelu sa Cezarom koji je umio toliko zaslijepiti mnoštvo da ono nije opazilo jaram što ga je samom sebi na vrat naprtilo".<sup>45</sup>

Iskvarenost i nenaviknutost na slobodan život, posledica su nejednakosti u gradu, pa zato je slobodna republika moguća u relativno homogenom društvu, uz ostvarenu jednakost. Iako, Makijaveli smatra da u slobodnoj državi treba svako da uživa u svojim posedima, što je svakako daleko od ideje egalitarizma, da bi se stalo na put težnji ljudi za dobitkom i vlasništvom, potrebno je uspostaviti takav društveni poredak koji bi omogućio državi, odnosno kolektivu, da bude bogat, a pojedincima da budu siromašni. Zahtev za redistribucijom vlasništva i "kolektivizam" su svakako revolucionarni za ondašnje doba. Iako, veoma podsećaju na srednjovekovni hrišćanski asketizam i antički stoicizam, ipak pokazuju savremene tendencije, zapravo, težnje nižeg srednjeg sloja Makijavelijeve Firence.

Makijaveli otvoreno staje na stranu narodnih klasa, ali ne iz nekog demokratskog idealizma, niti zbog "populističkog koketiranja", već zato što smatra da narod sigurnije garantuje stabilnost institucija i prosperitet društva. "Narod koji zapovijeda i koji se drži zakona bit će postojan, razborit i zahvalan podjednako kao i vladar, čak i više od vladara koji se smatra pametnim ...A razlika u njihovim postupcima ne ovisi o drugačijoj naravi, jer je u svih jednaka, a prednost u dobroti ima narod. Ovisi, međutim, o većem ili manjem poštivanju zakona unutar kojih i jedni i drugi žive. Stoga ne treba okrivljavati narav mnoštva više nego narav vladara, jer svi podjednako griješe kad je svima omogućeno bez zapreka griješiti".<sup>46</sup> Na taj način, Makijaveli se distancira od opšteg mišljenja svog vremena, ali i od klasičnih predrasuda o tome "da graditi na narodu znači graditi na blatu." U narodu

<sup>43</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XVI, str.180 - 181.

<sup>44</sup> Pristalice Gaja Marija (157 – 86 p. n.e.).

<sup>45</sup> Nikolo Makijaveli, "Raspave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje XVII, str. 183.

<sup>46</sup> Isto, knjiga I, poglavlje LVIII, str. 227.

je više vrlina nego kod vladara, zato je on i nadmoćniji u dobroti i u slavi, nadmoćniji je u održavanju reda i poretka, pa se zato pre može imati poverenje u savezništva koja gradi jedna republika, nego u ona koja gradi jedan vladar. Makijaveli govori o težnji za rehabilitacijom naroda, "o kojem predrasude govore da je nepostojan i nepouzdan". On ne želi toliko da rehabilituje rimski narod, koliko firentinski plebs koji je nepravедno optužen za političku nestabilnost grada. Klasni sukobi i građanski ratovi su, po Makijaveliju, garant stabilnosti, mira i napretka društva, jer, "povod je nesloge u republikama najčešće dokolica i mir, dok je povod slozi strah i rat".<sup>47</sup>

Makijaveli objašnjava da neredi i sukobi između plemića i naroda, nastaju zbog njihove razjedinjenosti i različitog raspoloženja koje vlada u svakome od njih. Oni nisu za osudu, niti se mogu smatrati štetnima za republiku, "kao što se lako može opaziti da se dogodilo u Rimu: jer od Tarkvinija do Graha, što će reći preko tri stotine godina, neredi su u Rimu rijetko uzrokovali progonošta, a još ređe krv".<sup>48</sup> Tokom ovog perioda u Rimu je samo desetak građana prognano, veoma mali broj je ubijen, i neznatan broj građana je osuđen na plaćanje globe. Ovi sukobi su razlog što je Rim dugo bio slobodan, a njihov učinak su i zakoni doneti u republici u korist slobode.

Pokazujući na primeru Firentinske republike, Makijaveli izvodi zaključak da narod ne treba držati u zabludi, već mu treba otvoriti oči, omogućavajući mu da varljivost uopštenog gledanja na neko pitanje, zameni uočavanjem pojedinosti. Kada su Firentinci posle 1494. godine proterali svoje vladare, u gradu je nastala anarhija i mnogi su ljudi ne shvatajući prave razloge takvog stanja, po trgovima i tremovima optuživali i ogovarali moćne ljude da su izazvali neredе i oduzeli im slobodu, da bi oblikovali državu onako kako njima odgovara. "Često se događalo da se netko od takvih uspeo do vrhunskog magistrata, a čim bi se do takva položaja uspeo i stvari video izbliza doznao bi zbog čega nastaju neredi, i koliko je to opasno, i kako je teško tome doskočiti. A kako bi vidio da su prilike a ne ljudi uzrok neredu, raspoloženje bi mu se promijenilo i postajao je drugačiji, jer bi upoznavajući stvari u pojedinostima uviđao zabludu u koju je upao gledajući na njih općenito. Tko ga je pak prije dok je bio privatna osoba, slušao šta govori, videći ga kako je u vrhunskom magistratu miran, to nije tumačio kao posledicu boljeg uvida u situaciju, nego je smatrao da su ga obmanuli i potkupili velikaši. Budući da se tako događalo mnogim ljudima i mnogo puta, nastala je uzrečica: njima je jedna duša na trgu a druga u palači".<sup>49</sup> Zato mudar čovek nikada ne treba izbegavati sud naroda o pojedinim pitanjima, kao što su podela položaja i časti, "jer se jedino u tome narod ne vara, a ako se kadšto i prevari, to se događa mnogo rjeđe nego malobrojnim ljudima što te podjele obavljaju".<sup>50</sup> Makijaveli navodi primer Senata koji je obmanjivao narod prilikom predlaganja tih podela, bojeći se da će svi tribuni sa

<sup>47</sup> Isto, knjiga II, poglavlje XX, str. 276.

<sup>48</sup> Isto, knjiga I, poglavlje IV, str. 16.

<sup>49</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XLVII, str. 215.

<sup>50</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XLVII, str. 215.

konzulskim ovlaštenjem biti iz redova naroda. Iz tih razloga je nastojao da se kandiduju, ili ljudi koji u Rimu uživaju poseban ugled, ili je potkupljivao iz naroda ponekog čoveka sumnjivog morala da se pomeša sa onim građanima koji su zbog svojih vrlina računali na taj položaj. "U potonjem se slučaju puk stidio da položaj povjeri takvu kandidatu, a u prvom se slučaju stidio da na nj računa. Sve je to u vezi s predhodnom raspravom u kojoj se pokazuje kako se narod vara u općenitim procjenama, a u posebnim ne vara".<sup>51</sup>

Mnogo puta narod, zavarano prividnim dobrom i prevaren lažnom slikom donosi sebi štetu i propast. Kada narod poučen lošim iskustvom, jer su ga prevarili i događaji i ljudi, nema poverenja ni u koga ko može da ga pouči šta je zlo, a šta dobro, u republici nastaju samo štete i opasnosti. Zato, tvrdi Makijaveli, oni koji donose odluke u republici, treba dobro da razmisle o posledicama koje mogu izazvati, i bolje je ne doneti ih, iako imaju podršku, ukoliko donose više opasnosti nego koristi. "Tko želi ili hoće reformirati stanje u gradu tako da bude prihvatljivo i da se održi na zadovoljstvo svih treba da zadrži bar trag starih oblika, da narod ne bi imao dojam kako se promijenio poredak, koliko god novo uređenje bilo zapravo posvema različito od prošlog, jer se ljudi općenito zavaravaju prividom kao da je zbilja, dapače, mnogo puta ih se više doimlje ono što je prividno negoli ono što jest u zbilji".<sup>52</sup>

Mnogi su smatrali, a među njima i veoma ozbiljan pisac, Plutarh, da je rimskom narodu u sticanju slobode, bogatstva i carstva, više pomogla fortuna nego vrline, navodeći da je više hramova podigao fortuni, nego bilo kom božanstvu. Makijaveli se sa ovom konstatacijom ni najmanje ne slaže, "jer, ako nikad nijedna republika nije postigla toliki napredak kao Rim, poznato je da nikad nije bilo republike uređene tako da može osvajati kao Rim. Vrlini svoje vojske, naime, duguje osvajanje carstva, a načinu života i sebi svojstvenom uređenju koje je iznašao njegov prvi zakonodavac duguje što je osvojeno očuvao".<sup>53</sup>

Pri zasnivanju i opstajanju države, Makijaveli ističe važnost religije. On se ne obazire na duhovnu, spiritualnu dimenziju religije: već se isključivo bavi analizom religije u njenim društvenim i političkim reperkusijama. Religija je "instrumentum regni" – instrument kojim se ljudi mogu zadržati dobrima, pomoću kojeg se može zapovedati vojskama i kojim se može uvesti novi i neuobičajeni poredak. Za Makijavelija nije važno da li je neka vera utemeljena u stvarnom postojanju božanstva, ili je pak to božanstvo samo projekcija čovekove nemoći da zagospodari prirodom i svojom egzistencijom.

Makijaveli govori o tome, da je jedan od temelja rimske snage upravo, čvrsta inkorporacija religije (paganske, politeističke), u politički život države. Religija je Rimu poslužila da postane središnji grad sa dobrim poretkom, jer je bila tako uspostavljena da više vekova, nije bilo takve bogobožnosti kao u toj republici. Takva religija je omogućavala Senatu i mnogim "velikim" ljudima Rima, da uvede

<sup>51</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XLVIII, str.215.

<sup>52</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XXV, str. 191.

<sup>53</sup> Isto, knjiga II, poglavlje I, str. 233.

mnoge novine i da mnoge poduhvate i odluke koje su zamislili, lakše sprovedu u delo. To je bilo moguće, jer su se građani više bojali da se ne ogreše o zakletvu, nego o zakon, poštujući tako više božju nego ljudsku moć. "I zaista, nikad nitko nije narodu donosio osobite zakone a da se nije utjecao Bogu, jer inače ne bi bili prihvaćeni, budući da mudar čovjek poznaje mnoge dobrobiti što ne sadrže očite razloge koji bi druge mogli uvjeriti".<sup>54</sup> Mnogi su pametni ljudi (Likurg<sup>55</sup> i Solon), pozivajući se na Boga, izbegli mnoge teškoće i postigli postavljeni cilj.

Za razliku od Romula, kome u uspostavljanju Senata i drugih političkih i vojnih ustanova, nije bio potreban autoritet Boga, Numi, kome Rim mnogo duguje, itekako je bio potreban. On je smatrao da je lakouvesti oružje gde ima religije, a gde je oružje a nema religije, teško ju je i uvesti. Zahvaljujući religiji i neukosti ljudi, Numa je uspeo da kod neobično divljeg naroda, na miran način, postigne građansku poslušnost i da uspostavi dobar poredak. "I tko god bi u sadašnje doba htio uspostaviti republiku nesumnjivo bi na veću lakoću naišao među brđanima, gdje nema nikakve uljuđenosti, nego među onima koji su navikli živjeti u gradu, gdje je uljuđenost iskvarena".<sup>56</sup>

Međutim, nije nemoguće uveriti i one koji sebe ne smatraju ni neukima, ni nezalicama, kao što je bio firentinski narod, "pa ipak ga je fra Girolamo Savonarola uvjerio kako govori s Bogom. Ne želim suditi je li to istina ili nije, jer o takvu čovjeku treba govoriti s poštovanjem".<sup>57</sup>

Makijaveli se detaljno bavio rimskim verskim ritualima i manipulacijom tim ritualima, pre svega auspicijama pred bitku. "Predznaci, su kao što se već raspravilo, dobrim dijelom bili ne samo temelj stare poganske religije, nego i preduvjet blagostanja rimske republike. Stoga su se Rimljani o njima brinuli više nego i o kojoj ustanovi i njima su se služili na zborovima za biranje konzula, kad su započinjali pohode, kad su izvodili čete, na bojnom polju i svakoj važnoj civilnoj ili vojnoj akciji, i nikad nisu odlazili u rat a da prije nisu vojnike uvjerali kako im bogovi obećavaju pobjedu".<sup>58</sup>

Makijaveli navodi primer, kako je religija u Rimu korišćena u pokoravanju naroda, u održavanju dobrote ljudi, u uređivanju grada i ostvarivanju svih poduhvata. "Kako je rimski narod uveo tribune sa ovlastima konzula, osim jednoga sve same pučane, i kako je one godine harala kuga i glad, i pokazivali su se neki čudotvorni znaci, iskoristili su tu priliku plemići protiv tog novog uvođenja tribuna tvrdeći kako su se bogovi rasrdili što Rim zlorabi veličanstvo carstva i kako se mogu umiriti samo ako se izbor tribuna obavlja tamo gdje treba. Stoga se dogodilo da je puk, uplašen tim praznovjerjem izabrao sve tribune iz redova plemića".<sup>59</sup>

<sup>54</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XI, str. 174 – 175.

<sup>55</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XI, str. 175. fusnota 120. Plutarh navodi kako je Likurg otišao u Delfe, gde mu je rečeno da je Apolon čuo njegovu molbu i obećao da će ustav što ga on želi doneti biti najbolji na svetu.

<sup>56</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XI, str. 175.

<sup>57</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XI, str. 175.

<sup>58</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XIV, str. 178 – 179.

<sup>59</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XIII, str. 177.



Rimska religija kao sastavni deo dobre vladavine samo njoj je i služila, podržavajući i ohrabrujući građane u izgradnji republikanskih vrлина, zahvaljujući kojima su delovale političke institucije starog Rima – to je njena zasluga.

Nasuprot rimskoj religiji, hrišćanstvo u Italiji ima negativne i pogubne posledice po republike. Pape, koji su i sami oličenje zemaljskih "grehova" i strasti, smenjuju se na prestolu i služe se nemoralom, novcem, ubistvima i vojskom, da bi postigli svoje ciljeve i stvorili posebne crkvene države. Sam Papa Aleksandar VI Bordžija, kako bi nametnuo svoju vlast, instrumentalizovao je religiju: trgujući oprostima od grehova obezbeđivao je novac za vođenje ratova.

Zbog lošeg ponašanja papskog dvora, zemlja je potpuno izgubila veru i pobožnost, što je dovelo do mnogih problema i nedaća, jer gde nema vere ne može postojati ni sreća. Makijaveli tvrdi da jedna zemlja ne može biti složna i srećna ako u njoj nije jedna republika i jedan vladar, kao što je bio slučaj u Francuskoj i Španiji. Razlog što Italija nije takva, je korumpirana crkva u kojoj Makijaveli vidi samo grubu organizaciju sile, koja je sasvim proigrala veru. Crkva ju je rascepkala u mnoštvo malih državica koje je držala u neslozi. Državi je od crkve dolazila propast, a narodu samo zlo. Građani se ne obaziru na crkveno učenje, niti traže istine u njemu: crkvi samo zahvaljuju, ali su zapravo bez vere. Crkva drži svetovnu vlast, ali nije dovoljno jaka da ne dozvoli rascepanost Italije, niti dovoljno laba da bi iz straha da ne izgubi vlast, "pozvala kojeg moćnika da je obrani od onoga što bi u Italiji postao previše moćan".<sup>60</sup>

Po Makijaveliju, razlog zbog čega moderni narodi manje vole slobodu od antičkih, i što se manje bore za širenje svoje države, je, upravo hrišćanstvo. Ono ljude čini manje jakim, mekim, i uči ih da teže nebeskoj slavi, a da manje cene zemaljske časti, "a pogani su ih jako cijenili i u njima vidjeli najveću sreću pa su i u svojem djelovanju bili okrutniji".<sup>61</sup> Makijaveli kaže da je stara religija "uznosila" ljude pune zemaljskih vrлина i slave, srčane, snažne i jake, kao što su vojskovođe i vladari republika, a religija njegovog vremena više je slavila ponizne ljude, učeći ih da se odriču i preziru ovozemaljsku slavu, i da se, navikavši se na patnju i "batine", nadaju da će otići u raj. "Od taka je načina života, čini se, svijet postao slabim i plijenom opakih ljudi, koji se pouzdano mogu njim služiti za svoje svrhe".<sup>62</sup>

Zbog zloupotrebe vere u političke svrhe, i zbog toga što su malodušni ljudi pogrešno tumačili veru "u skladu s lijenošću a ne s načelima vrline",<sup>63</sup> Makijaveli tvrdi da u svetu ima mnogo manje republika nego što ih je bilo u davnini. Da se hrišćanska religija tumačila i održavala prema njenim izvornim načelima, mnoge bi republike bile uspješnije i postojanije. Prema tome, Makijaveli tvrdi da "vladari i republike koji se žele održati neizopačenima treba da iznad svega neizopačenima

<sup>60</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XII, str . 177.

<sup>61</sup> Isto, knjiga II, poglavlje II, str . 236.

<sup>62</sup> Isto, knjiga II, poglavlje II, str . 237.

<sup>63</sup> Isto, knjiga II, poglavlje II, str . 237.

održavaju vjerske obrede i da ih uvijek duboko poštuju. Jer, nema većeg znaka propadanja neke zemlje nego što je zanemarivanje božanskog kulta".<sup>64</sup>

Po Makijaveliju, osnovni temelji svih država, jesu dobri zakoni i dobra vojska. Dobrih zakona ne može biti tamo gde nema dobre vojske, a gde je dobra vojska, treba da budu i dobri zakoni.

Makijaveli ističe da je jedino narodna vojska dobra i sigurna, dok plaćeničke i savezničke vojske, predstavljaju veću opasnost, nego korist. Glavni razlog propasti Rimskog Carstva je uzimanje u najam Gote. Tako je i propast Italije prouzrokovana time što se godinama oslanjala na najamničku vojsku, dok su Rim i Sparta vekovima branili slobodu sopstvenom vojskom. Zato, da bi se uopšte uredile, bilo republike, bilo kraljevine, i kako bi što duže živele u slobodi, neophodno je da naoružaju svoje građane. "Jer, gradovima je nužno oružje, pa kad nemaju vlastito uzimaju u službu tuđe, a javnom će dobru prije naštetiti strano nego vlastito oružje. I s lakšim se poslom sučeljava, jer je lakše potčiniti nenaoružane ljude. Pored toga svaki grad treba da više strahuje od dva neprijatelja nego od jednog. Grad koji se služi stranim oružjem mora istodobno strahovati od tuđina kojeg je uzeo u službu i od građanina".<sup>65</sup>

Najamničke vojske nemaju boljeg motiva za pobjedu od plate. Njeni interesi su u suprotnosti sa interesima građana: građani žele da se rat što brže završi, a plaćenicima je u interesu da on što duže traje zbog plate, ratne dobiti i plena. Najamnici, bizarne skupine avanturista i probisveta, su bili nepouzdati, jer su se priklanjali boljem platiši i nije redak slučaj da je cela vojska prešla u tabor suparničke strane. Na to koliko su plaćenici nekorisni, upućuje primer rimske vojske koja je pod konzulima uglavnom pobjeđivala, a pod decemvirima uvek gubila. "Jer, vojske koje nemaju ljubavi prema onome zašto se bore i nisu pobornici tog cilja, nikada neće postati toliko jake vrlinom da bi odoljele makar i manje vrlom neprijatelju".<sup>66</sup>

Za razliku od najamničke, narodna vojska, dobro odabrana među svojim građanima, sa velikom pažnjom uvežbana i još bolje opremljena, pouzdana je, jer se bori za sopstvenu slavu i slobodu, pa je iz tog razloga i nepobjeđiva. "Također su stari mislili da je najsretnija stvar u republici imati mnogo ljudi vičnih oružju, jer neprijatelji ti se neće potčiniti zbog sjaja zlata i dragog kamenja, nego samo zbog straha od oružja".<sup>67</sup>

Baveći se pitanjem narodne vojske, Makijavelijeva glavna misao je da se od svakog građanina može napraviti vojnik: da ne postoje "rođeni" vojnici, na šta države često zaboravljaju i ne stvaraju narodnu vojsku, već upotrebljavaju najamnike, a to ih upropašćuje. Krivica, što ne poseduju sopstvenu vojsku je do

<sup>64</sup> Makijaveli ovde izražava misao da je svaka religija nastala kao posledica zajedničkog, odnosno političkog života, pa se zato neke vrednosti religije i političke vrline podudaraju. - Isto, knjiga I, poglavlje XII, str. 175 – 176, fusnota 123.

<sup>65</sup> Nikolo Makijaveli, "Vladalac", Familet, Beograd, 2002, poglavlje XIII, str. 54.

<sup>66</sup> Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje XLIII, str. 211.

<sup>67</sup> Nikolo Makijaveli, "Umijeće ratovanja", knjiga II, str. 406.

republika, "a ne do položaja ili prirodnih uvjeta ako tamo gdje ima muškaraca nema vojnika,"<sup>68</sup> jer nisu znale da motivišu i podstaknu ljude da budu vojnici. Makijaveli navodi sledeći primer "dok je Rim bio četrdeset godina u miru, naslijedivši kraljevstvo Tul nije našao niti jednog čovjeka koji je ikada bio u ratu. Kad je ipak nakanio zaratiti nije pomišljao na to da se koristi ni Samničanima ni Toskancima koji bijahu vični stajati pod oružjem, nego je kao vrlo mudar čovjek odlučio da se posluži svojim. A tolika je bila njegova vrlina, da ih je pod svojom upravom smjesta mogao učiniti izvanredno dobrim vojnicima".<sup>69</sup>

Makijaveli polazi od shvatanja po kome je vojnik, zapravo, naoružani građanin koji brani svoju domovinu, za čiju je odbranu više motivisan ako mu je ona prirasla srcu, "ne samo emotivno kao etnički ubikvitet, već i kao politička zajednica sa dobrim zakonima, koju i zbog toga vrijedi braniti jer je ona sinonim civilitasa".<sup>70</sup>

Međutim, čak ni narodna vojska ne pobeđuje ako se bori za slavu tiranina, a ne za slobodu naroda. "Rimske su čete pod desetoricom imale istu snagu, ali kako nije u njima vladalo isto raspoloženje, nisu imale uobičajeni učinak. Čim je, međutim, magistrat desetorice prestao postojati, i kad je vojska stala vojevati s osjećajem slobode vratila joj se srčanost, pa su i njezini pohodi sretno završavali; prema staroj njezinoj navici".<sup>71</sup>

Na ovom mestu, treba spomenuti i nezahvalnost koju pružaju i narod i vladari prema vojskovođama, koja nastaje zbog škrtosti i sumnjičavosti. Kada se vojskovođa iz velikog i važnog pohoda, stekavši veliku slavu, vrati kao pobednik, a narod ili vladar umesto da ga nagrade, oni ga "uvrijede i ne žele ga zbog pohlepe zadovoljiti, čine neoprostivu grešku, pače, navuku na sebe vječnu sramotu".<sup>72</sup>

Makijaveli smatra da je pešadija korisnija od konjice, a jedan od uzroka robovanja Italije je i taj što je zanemarivala pešadiju. Za to su krive vojskovođe i oni koji su sa velikim neznanjem vodili državu, jer su se, u vojsci koja je već dvadeset pet godina plaćenička, odlučili samo za konjicu koju su mogli redovno da plaćaju, a pešadiji su oduzeli svu naklonost i ugled. "Takav običaj, zajedno s mnogim drugim neodrživim stvarima, koje su mu se pridružile, toliko je oslabio talijansku vojnu snagu, da su svi tuđinci lako ovu zemlju pregazili".<sup>73</sup>

Makijaveli kritikuje vojni profesionalizam, tvrdeći da čim su građani počeli praktikovati vojnu veštinu kao svoju profesiju, bilo u redovima svoje političke zajednice ili dajući se u najam drugom poslodavcu, "bačeno je sjeme što je urodilo općom iskvarenošću i nemoći, koje su poprimile pogubne reperkusije i na drugom planu".<sup>74</sup> Nijedan dobar čovek neće biti profesionalan vojnik jer ga taj zanat tera da bude grabežljiv, lukav i nasilan i da se bavi krađama, nasilništvom i ubistvima. S

<sup>68</sup> Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje XXI, str. 187 – 188.

<sup>69</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XXI, str. 187.

<sup>70</sup> Grubiša D., (1985), Nikolo Makijaveli – "Izabrano djelo", str. 42.

<sup>71</sup> Nikolo Makijaveli, "Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija", knjiga I, poglavlje XLIII, str. 211.

<sup>72</sup> Isto, knjiga I, poglavlje XXIX, str. 193.

<sup>73</sup> Isto, knjiga II, poglavlje XVIII, str. 262.

<sup>74</sup> Grubiša Damir, (1985), Nikolo Makijaveli – "Izabrano djelo", str. 43.

obzirom da im ratna veština u miru ne donosi nikakav prihod, oni ili žele da uvek bude rata, ili nastoje da se u ratu toliko okoriste da od toga mogu kasnije u miru živeti lagodno. Zato nikada nijedna dobro uređena republika ili kraljevina nije dopustila da se njeni podanici i građani bave vojnom veštinom kao zanatom. U Rimu koji je bio dobro uređen grad, bilo je vrlo malo loših vojnika koji su bili strogo kažnjavani, ali zato nije bilo profesionalnih vojnika. "Dakle, dobro uređen grad mora sebi poželjeti da se taj ratni nauk u mirnim vremenima izvršava kao služba, a u ratnim vremenima zbog nužde i slave, dok se samo javnim osobama<sup>75</sup> može dopustiti da se njime služe kao vještinom, kako bijaše u Rimu".<sup>76</sup>

Vladari ili republike, ukoliko žele da stvore novu vojsku, uspešnu, opremljenu i uglednu, treba pre svega da nauče vojnike da slušaju svoje vojskovođe, a ove da im se stalno obraćaju. "Stare je vojnike uvijek odanima činila vjera i zakletva koju su polagali kad su stupali u vojsku: zbog svake pogreške prijetila im je ne samo kazna što su je mogli izvršiti ljudi, nego su se bojali i kazne od Boga. To, zajedno s drugim oblicima vjere, često je starim vojskovođama olakšavalo svaki pothvat, a tako bi bilo uvijek tamo gdje se ljudi boje Boga i vjeruju".<sup>77</sup> Vojnici postaju uporniji i hrabriji, a samim tim i veštiji u ratovanju, ukoliko znaju da će im samo pobjeda doneti spas. Poverenje u vojskovođu i ljubav prema domovini će još više pojačati te osobine. "Ljubav za domovinu je prirodna, a vojskovođa će ljubav zaslužiti u prvom redu svojom vrlinom, prije nego bilo kojim dobročinstvom. Potrebe mogu biti mnoge, ali ona koja te goni da pobijediš ili pogineš jest najjača".<sup>78</sup>

## Zaključak

Makijavelijevo delo je, zapravo, delo jednog praktičnog političara, koji pretresa sitna, svakodnevna pitanja političke celishodnosti, zasnovane uglavnom na ljudskoj psihologiji.<sup>79</sup> Makijaveli je pisac dobra posmatračka dara, koji vidi plastično površinu i živopisnost stvari, ali on ne prodire u dubinu, ne otkriva suštinu, ne ume da generalizuje i apstrahuje, niti iz mora podrobnosti da stvori celovitu i veličanstvenu zgradu.<sup>80</sup> "Njegov politički realizam ne daje neku posebnu političku filozofiju, već pre svega uopštava i sistematizuje istorijsko i aktuelno političko iskustvo, nalazeći real – političke, a ne filozofsko -političke odgovore na trenutna pitanja".<sup>81</sup> Zato i dolazi do protivrečnosti u njegovim stavovima, a često nije i sasvim jasno koji stav zastupa. Otuda potiču i mnogobrojna protivrečna tumačenja njegovih stavova, pa ga jedni veličaju kao heroja i genija, a drugi ga odbacuju kao nemoralnog pisca.

<sup>75</sup> Tj. nosiocima javnih dužnosti u državi.

<sup>76</sup> N. Makijaveli, "Umijeće ratovanja", knjiga I, str. 388.

<sup>77</sup> Isto, knjiga IV, str. 440.

<sup>78</sup> Isto, knjiga IV, str. 441.

<sup>79</sup> Radomir Lukić, "Istorija političkih i pravnih teorija", str. 254.

<sup>80</sup> Isto, str. 255.

<sup>81</sup> V. Ilija, "Politička teorija: studije, portreti, rasprave", str. 35.

Značaj njegovog učenja, pre svega uloga tog učenja u razvoju moderne političke teorije, koja predstavlja potpuni prekid sa srednjovekovnom teorijom. Makijaveli odbacuje teološki pogled na svet, pozivanje na navode iz Svetog pisma i drugih crkvenih spisa; odbacuje sve mistične tvrdnje, sve ono što se ne može proveriti racionalnim putem, a što je današnjem čoveku posve nerazumljivo, neprihvatljivo i mnogo daleko. Ni u jednom svom delu Makijaveli se ne poziva na crkveni i božji autoritet. Za njega je religija instrumentum regni, odnosno pomoćno političko sredstvo. Zato on u svojim delima toliko hvali rimsku religiju koja je uzdizala Rimljane i služila državi, a s druge strane osuđuje hrišćanstvo koje je za njega "religija mekušaca", koja niti podstiče rodoljublje, niti brine o opstanku države. Makijaveli, zapravo izričito tvrdi da je Crkva kriva što je Italija rasparčana; dok državni organi nisu ni u kakvoj vezi sa religijskim, a ni moralnim propisima koji su u tesnoj vezi sa religijskim. Sama država za njega nije sredstvo za ostvarivanje cilja – ona služi samoj sebi, ona je sama sebi cilj. Za njega je država činjenica objektivne stvarnosti, pa je tako i posmatra i dosta hladno je ispituje, istražuje njen sastav, njene vrste, uzroke napretka, ali i propadanja.

Makijaveli, zapravo sa podjednakom objektivnošću i hladnoćom govori i o republici, ali i o monarhiji, o demokratiji ali i o tiraniji, istražujući šta je dobro za narod, a šta za tiranina. Zato je veoma teško shvatiti njegovu pravu naklonost, jer ne izlaže svoje želje (izuzev retko), već samo opisuje i objašnjava stvarnost. Upravo takav stav doprinosi njegovom realizmu. Iako se Makijaveli trudi da ostane nepristrasan, često kada opravdava nemoralna sredstva iznosi činjenice da iste često donose političke uspehe, a on ih niti osuđuje, niti odobrava. Osude Makijavelija, kao nemoralnog pisca, su bespredmetne, jer on samo iznosi i utvrđuje činjenice. Zato oni koji ga kritikuju, mogu samo da dokazuju da li su činjenice koje je on utvrdio tačne ili ne, a ne da je on nemoralan, jer ih je utvrdio. Raditi suprotno, bilo bi kao optuživati lekara za ubistvo jer je utvrdio smrt.

Makijavelijevo shvatanje samostalnosti politike i velika uloga slobodne čovekove aktivnosti, je u stvari izraz Humanizma i Renesanse. To je izraz oslobođenja čoveka od religijskih stega, od robovanja prirodi, to je i izraz pobeđe čoveka nad stihijom prirode, ali i društva, iako ta pobeđa nije bila sasvim potpuna. Makijaveli je po tome pravi čovek Renesanse, jer veruje u moć ljudskog duha i objašnjenje sveta traži u samom svetu, ne pozivajući se ni na kakva mistična objašnjenja.

Nastanak kapitalizma, razvoj buržoazije dovode istovremeno i do nastanka nacija, razvoja nacionalne svesti i početka borbe za nacionalno oslobađanje, za nacionalne države. Makijaveli, jasno uočava rasparčanost Italije i njenu nacionalnu poniženost. On je strasni rodoljub, koji se bori za oslobađanje i ujedinjenje Italije. U njegovom "Vladaocu" jedna od glavnih misli je da je za stvaranje jedne jake države – ujedinjene i slobodne Italije, umesto plaćeničke vojske, potrebno stvoriti jaku nacionalnu vojsku. Vojna veština je bila tema o kojoj je Makijaveli rado raspravljao.

Jedna od glavnih osobenosti Makijavelijevog dela, koja ga je učinila slavnim u istoriji je jedna posebna vrsta politike, zapravo, njegov makijavelizam, odnosno

njegovo shvatanje politike i morala. Iako Makijaveli smatra da je dobro ako se vladar (političar) može držati moralnih načela, ali ukoliko to opstanak države zahteva, političar mora dati prednost "*državnom razlogu*" nad moralnim obzirima, i učiniti sve pa i nešto nezakonito i nemoralno kako bi osigurao spas države. Po Makijaveliju, za ostvarivanje visokog cilja odnosno opstanka države dopuštena su i nemoralna sredstva, jer "*cilj opravdava sredstva*".

Makijavelizam ne predstavlja nemoral, već je to novi moral u odnosu na crkveni feudalni moral. Makijavelizam je odraz borbe jedne nove vlasti, tj. buržoazije, i nove društvene zajednice, nacije, i nove organizacije, države sa apsolutnom vlašću. U borbi protiv feudalizma, protiv feudalne rascepanosti i crkvene prevlasti, nisu se mogli držati starog feudalnog, hrišćanskog, morala. Takav stari feudalni moral stvara mekušce, koji su nezainteresovani za ovozemaljski život, ne vode brigu o ratu, državi, već o crkvi i molitvi. Država koja se u to vreme stvarala, laička i centralistička, i koja je bila preduslov društvenog napretka odnosno kapitalizma, nije mogla da se stvori bez upotrebe svih sredstava, a pre svega nasilja. Nad onima nad kojima se primenjuje, nasilje predstavlja nemoralan čin, a za one koji ga primenjuju to je normalan, zakonit način koji nužno vodi društvenom napretku. "Makijavelizam" je plod jedne konkretne istorijske situacije, i najpre ga tako treba razumeti, a zatim po potrebi i osuditi stavljajući ga u razne situacije.

Makijaveli zločin naziva zločinom, ne pravda ga ni Božjom voljom, ni svetim činom, osuđuje ga sa gledišta morala, ali govori o korisnom i velikom zločinu ako je učinjen u interesu države. Makijaveli je pre shvaćen kao uzrok, a ne kao opisivač zla, pa je tako postao mnogo ozloglašeni nego što je to zaslužio, dok se oko njegovog dela više od četiri veka vodi ogorčena borba u kojoj ima više napadača nego branilaca.

## LITERATURA

1. Arditi Metin, "Zagonetka Makijaveli", Beograd, Paideia, 2000.
2. Vujačić Ilija, "Politička teorija: studije, portreti, rasprave", Beograd, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, 2002.
3. Gligorov Vladimir, "Makijavelijevo shvatanje političke konkurencije", časopis "Delo, Nolit, Beograd, br.2/1983.
4. Grubiša Damir, "Etika i politika u Makijavelijevom djelu", časopis "Delo", Nolit, Beograd, br.3/1983.
5. Grubiša Damir, "Makijaveli Nikolo, Izabrano djelo, Prvi svjezak", Zagreb, Globus, 1985.
6. Čavoški Kosta, "Makijaveli", Verzal, Novi Sad, 2008.
7. Lukić Radomir, "Istorija političkih i pravnih teorija", I knjiga, Od Antike do početka XVII, Beograd, Naučna knjiga, 1973.
8. Makijaveli Nikolo, "Vladalac", Beograd, Familet, 2002.

9. Simeunović Dragan, "Teorija politike", rider, I deo, Beograd, Nauka i društvo, 2002.
10. Stanovčić Vojislav, "Političke ideje i religija", Beograd, Čigoja štampa, 2003.
11. Filipović Vladimir, "Filozofska hrestomatija – Filozofija renesanse", knjiga 3, Zagreb, Nakladni zavod matice Hrvatske, 1982.
12. Fihte Johan Gotlib, "O Makijaveliju", časopis "Delo", Nolit, Beograd, br.2/1983.
13. Štraus Leo, "O javnom dobru", časopis "Delo", Nolit, Beograd, br.2/1983.

## **MACHIAVELLI'S VIEWS ABOUT SPOILING REPUBLICAN INSTITUTIONS**

**Tatjana Teofilovic**

### **Abstract:**

Machiavelli, politician and writer, and one of the foremost political thinkers of the Renaissance objectively observe all political phenomena, trying to find the cause of them, either in the community or in individual- psychological aspects of life.

His theory expresses the ideal of Italy to fight against the remnants of feudalism, followed by a mercenary army, weak state authority and fragmentation of the state, all of which adversely affect capitalism. Despite the fact that, Machiavelli points out that his main role models great political writers of antiquity, especially Roman, his theory is completely different from the ancient idea, it is a reflection of reality.

Keywords: Machiavelli, a ruler, spoilage, institutions, Republic.